

Nem Szibériába mentem = Szibériába nem mentem?
A konstituenstagadás módjai az udmurt nyelvben

Asztalos Erika
Nyelvtudományi Kutatóközpont & Eötvös Loránd Tudományegyetem
aszterik@nytud.hu

Az udmurt nyelvben – számos más uráli nyelvhez hasonlóan – a verbális állítmányú mondatok mondatszintű tagadása a legtöbb igeidőben az ún. tagadó (segéd)ige, valamint a lexikális ige konnegatív tövének kombinációjával történik (1). Az udmurtban az alany személyére a tagadó ige, számára a lexikális ige konnegatív alakja utal, az igeidő jelölése pedig vagy a tagadó igeen történik (1), vagy – bizonyos esetekben – megoszlik a tagadó ige és a konnegatív tő között.

- (1) *Šibir-e*   *öd*   *myn-e.*
Szibéria-ILL   NEG.2.PST   megy.CNG-PL
'Nem mentetek Szibériába.'

A konstituenstagadásnak két fő módja létezik az udmurtban: a mondatszintű tagadáshoz hasonlóan történhet a tagadó ige és a lexikális ige konnegatív tövének a kombinációjával (2)–(3), de történhet az oroszról kölcsönzött *ne* tagadó partikulával is (4)–(5). A tagadó ige konstituenstagadás gyakran kiegészül egy ellentétes mellérendelt mondattal (2)–(3) (Edygarova 2015: 285). Tagadó ige konstituenstagadásnál a tagadott konstituens – az udmurt nyelv SOV-sajátosságainak megfelelően – tipikusan közvetlenül a tagadó formájú igealak előtt helyezkedik el (2), a mai udmurt nyelvben azonban – a nyelv feltételezett, részben orosz hatásra történő SOV > SVO változásával (l. Asztalos 2018) összefüggésben – posztverbális helyzetben is megjelenhet (3).

- (2) *Šibir-e*   *öj*   *myn-y,*   *Vengri-je*   *myn-i.*
Szibéria-ILL   NEG.1.PST   megy.CNG-SG   Magyarország-ILL   megy-PST.1SG
'Nem Szibériába mentem, hanem Magyarországra.'

- (3) *Öj*   *myn-y*   *Šibir-e,*   *myn-i*   *Vengri-je.*
NEG.1.PST   megy.CNG-SG   Szibéria-ILL   megy-PST.1SG   Magyarország-ILL
'Nem Szibériába mentem, hanem Magyarországra.'

A *ne* partikulával történő tagadás esetén a tagadott összetevő szintén állhat az ige előtt (4) és az ige után (5) is, de minden esetben követi a *ne* partikulát.

- (4) *Ne Šibir-e*   *myn-i.*
NEG Szibéria-ILL   megy-PST.1SG
'Nem Szibériába mentem.'

- (5) *Myn-i*   *ne Šibir-e.*
megy-PST.1SG   NEG Szibéria-ILL
'Nem Szibériába mentem.'

A tagadó elem szófaji kategóriája, valamint a tagadott konstituens és az ige egymáshoz képest mutatott sorrendje tekintetében tehát az alábbi konfigurációk állhatnak elő:

1. Konstituenstagadás tagadó igével:
  - 1.1 XP NEG.AUX V
  - 1.2 NEG.AUX V XP
2. Konstituenstagadás tagadó partikulával:
  - 2.1 XP NEG V
  - 2.2 V NEG XP

A fenti képet tovább bonyolítja, hogy a tagadó igés konstituenstagadásos mondatokban a tagadott konstituens, a tagadó ige, valamint a konnegatív fő adta szekvencia valójában egybeesik bizonyos, más mondat szerkezetekhez tartozó lineáris szekvenciákkal. Az udmurt mondat szerkezet ugyanis tartalmaz egy közvetlenül preverbális fókuszpozíciót (Tánczos 2010, Asztalos 2020), a mondat bal perifériáján pedig elhelyezkedhet kontrasztív topik is (Surányi et al.: megjelenés alatt), így (6)-ban az illatívuszi argumentum értelmezhető akár tág hatókörű fókuszként (vö. Edygarova 2015: 284–285) vagy kontrasztív topikként is, illetve a mondat tagadás olvasata is lehetséges:

- (6) *Šibir-e*   *öj*   *myn-y.*
 Szibéria-ILL NEG.1.PST megy.CNG-SG
 'Nem Szibériába mentem.' / 'SZIBÉRIÁBA nem mentem.' / '/Szibériába nem mentem.' /
 'Nem mentem Szibériába.'

A különböző olvasatokhoz feltehetően más-más prozódia társul, ez irányban azonban mindeztidáig nem történtek kutatások. A *ne* partikulás tagadó mondatok esetében azonban csak a konstituenstagadásos értelmezés lehetséges.

Előadásom célja kettős. Egyrészt mai udmurt szövegeken, illetve anyanyelvi adatközlőktől lekérdezett adatokon megvizsgálom, hogy mi motiválhatja a *ne* partikulával történő konstituenstagadás megjelenését, illetve hogy van-e bármiféle funkciómegoszlás a konstituenstagadás kétféle módozata között, vagyis léteznek-e grammatikai vagy lexikális motivációjú tendenciák arra vonatkozóan, hogy mikor melyik tagadásfajta használatos. Másrészt megkísérlek egy lehetséges szerkezeti elemzést nyújtani a konstituenstagadás orosz interferenciától mentes (2), illetve *ne* partikulával történő módozatára, arra a fő kérdésre keresve a választ, hogy a *tagadott konstituens + tagadó ige + konnegatív fő* szekvenciához más mondat szerkezet tartozik-e a konstituenstagadásos olvasat, mint a tág hatókörű fókuszos vagy a mondat tagadásos olvasat esetén. Céлом a tagadott konstituens és a tagadó elem strukturális pozíciójának meghatározása a (6)-os mondat konstituenstagadásos olvasatában és a *ne* partikulás tagadásban, ily módon a konstituenstagadás „udmurtos” és „oroszos” módozata között rejlő strukturális különbségek felfedése.

Hivatkozások

- Asztalos Erika. 2018. *Szórendi típusváltás az udmurt nyelvben*. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Doktori disszertáció. Kézirat.
- Asztalos, Erika. 2020. Focus in Udmurt: Positions, Contrastivity, and Exhaustivity. *Finno-Ugric Languages and Linguistics* 9(1-2), 14–57. o.
- Edygarova, Svetlana. 2015. Negation in Udmurt. In Matti Miestamo – Anne Tamm – Beáta Wagner-Nagy (szerk.), *Negation in Uralic Languages* [Typological Studies in Language 108]. John Benjamins Publishing Company, 265–292. o.
- Surányi, Balázs – Asztalos, Erika – Brattico, Pauli – Sahkai, Heete. Megjelenés alatt. Information Structure in Finno-Ugric Languages. In Tamm, Anne – Vainikka, Anne (szerk.), *Uralic Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tánczos Orsolya. 2010. Szórendi variációk és lehetséges okaik az udmurtban. *Nyelvtudományi Közlemények* 107, 218–228. o.